

Nicolas Schöffer-retrospektív

Műcsarnok

2015.10.30. –

2016.01.31.

Nicolas Schöffer (Schöffer Miklós) (Kalocsa, 1912. szeptember 6. – Párizs, 1992. január 8.) magyar születésű francia képzőművész. A kinetikus művészet, mai nevén interaktív művészet kiemelkedő képviselője. Először és utoljára volt látható hazánkban egyben az a rendkívüli gyűjtemény, amelyet a kinetikus szobrairól ismertté vált Nicolas Schöffer egykori munkáiból rendezett a Műcsarnok, a művész özvegye közreműködésével.

► Prizma (1965)

A magyar származású, de főként Franciaországban alkotó Nicolas Schöffer egyfajta „futurisztikus-retró” hangulatot árasztó munkáiból október végén nyílt meg a kiállítás a Műcsarnokban. A tárlat célja az 1992-ben elhunyt, világhírű „kibernetikus” művész újrafelfedezése. Jóllehet 1980-ban megnyílt a Nicolas Schöffer Gyűjtemény Kalocsán, a művész szülővárosában, mégis, Schöffernek utoljára 1982-ben volt jelentős tárlata Magyarországon. Az új kiállításon a legnagyobb hangsúlyt a művészt ismertté tevő kibernetikus és kinetikus szobrai kapták, de emellett bepillantást engedett a festőként

induló Schöffer korai munkáiba, valamint a meg nem valósult építészeti, olykor városméretű terveiből fennmaradt vázlatokba is.

Schöffer kibernetikus szobrai a maguk korában úttörőnek, esztétikai szempontból hipermó dern alkotásoknak számítottak. A kibernetikus szobrászat újfajta látásmódot adott a városi tereknek, ahol az alkotások nem csupán megjelennek, hanem a környezetre, pl. az időjárásra, hangra, fényre más-más módon reagálnak. Mai érdekességüket éppen az azóta felgyorsult, digitális technikai forradalommal való összevetésük adja. Ma ezek a művek azzal szembesítik korunk

emberét, hogy milyenek láttuk közel fél évszázaddal ezelőtt a jövőt. A tárlat kurátora Rockenbauer Zoltán és Szegő György volt.

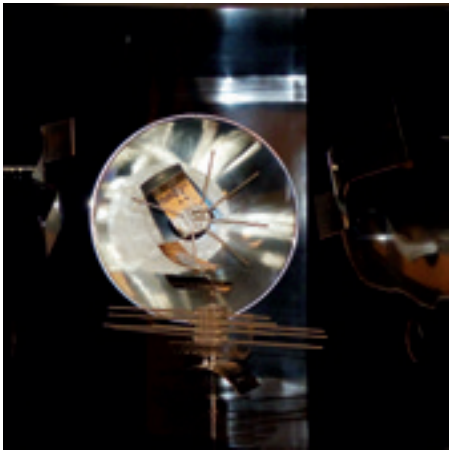
Schöffer művészetének három főbb periódusa van: *térdinamizmus*, *fénydinamika*, *idődinamizmus*.

Térdinamika

A térproblémák taglalásából született reliefek és szobrok előzményeként mindenekelőtt Moholy-Nagy László 1922-ben készített Tértény modulátorát, El Liszickij Prounjait, Viking Eggeling Horizontális és vertikális tömegekhez készí-

→ tett rajzait (1919) vagy Naum Gabo kinetikusobjektum-tervét (Emlékmű egy obszervatórium számára, 1922) emelhetjük ki.

1949-től 1953-ig Schöffer tizenöt önálló tér-dinamikus konstrukciót készített. A függőleges és vízszintes vezérsíkokon többnyire alumini-

► Mikroidok sorozat

um- és acéllemezek kaptak helyet, esetenként színes, festett négyzetlapok és körkörös tárcsák is szerepeltek.

A térdinamikus konstrukciókon levő, antennaelemekre emlékeztető, felületi díszítésekkel ellátott, fényesre polírozott síklapok a kép folytonosságát meg-megszakítva, magát a szobrot és a környezetét is visszatükrözik. A szobrok minden nézete derékszögben csatlakozó vázelemekből áll, melyekre függőlegesen és vízszintesen is színes lapokat, korongokat szerelt a művész. Ezek

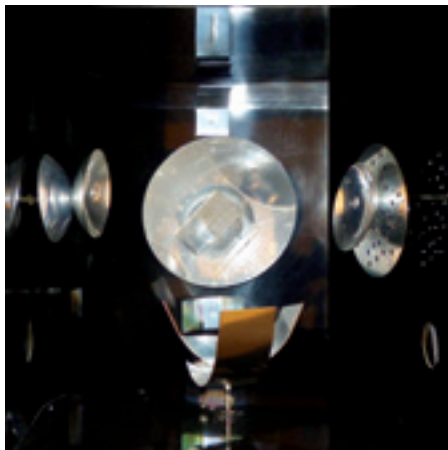

► Mikroidok sorozat

a térdinamikus konstrukciók kis méretük mellett is monumentálisak, minden nézetük aszimmetrikus főnézet. A vázon elhelyezett fényes lemezek visszatükrözve megsokszorozzák a tartóelemeket. Némelyik a váz belső szerkezetét, mások pedig a környezet tárgyait és eseményeit vonják be a szobor terébe azáltal, hogy tükröként a szobron magán jelenítik meg azokat. A függőleges és vízszintes vezérsíkokon levő lemezek el-
lágyítják a mű szigorúan szerkesztett formáit. Az

árnyékhatások, takarások és a tükrözés révén a tér valóságosan (a nyílásokban) és illuzionisztikusan is (a tükröző fémlemezekben) részévé válik a szobornak. A lapokon megjelenő szakaszos és a néző bevonásával kiegészítendő tér, a mélység, a rétegzettség egyszerre valóságos és virtuális jellege adja ennek a műnek a sajátos értékét. Schöffer reliefjein több rétegben egymás mögött különféle geometriai alapformákból álló, fényezett, perforált lemezek helyezkednek el.

A nyílásokon keresztül ugyanazon „szobrászi tér” rendkívül változatos kifejezést nyer, mert a kijelölt térben végbemenő „plasztikai események” sűrűsége a reliefre eső fény mennyiségétől és a befogadó mozgásának irányától, sebességétől is függ. A kisméretű reliefeken szinte az összes – a későbbiek során is alkalmazott – sajátos kompozíciós lehetőség jelzése megtalálható már. Ezekben jelent meg először a tükrözés révén egyidejűleg a sík- és térillü-

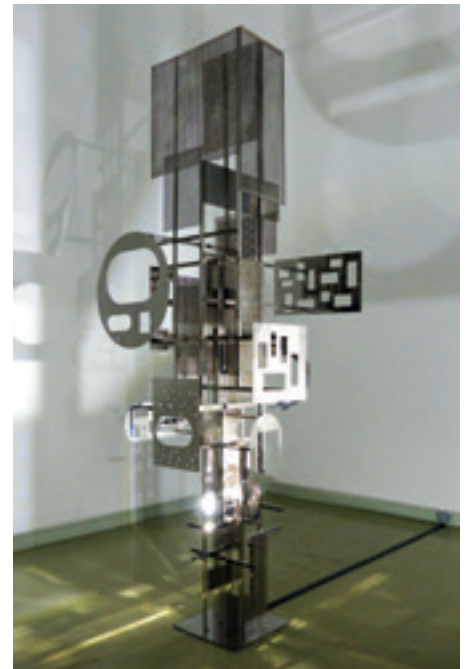

► Mikroidok sorozat

zió. Schöffer finomított a korábbi geometrikus konstrukciókon, és érezte bennük a tér dinamikai jelentőségét is.

A fénydinamika

1957–1960-ig 13 „fénydinamikus” konstrukciót készített Schöffer, a LUX I–XIII-at. A LUX-konstrukciók részeredményei idézik az elanyagtalánítással kapcsolatos leleményeket is. Amikor Schöffer tanulmányozni kezdte a mozgásban levő „szobor” polírozott lemezein tükröződő reflexek, fényhatások egymásutánosságát, észrevette, hogy ezek a fényhatások a környezet fényviszonyaihoz képest, még mesterségesen meg nem világított állapotban is mérhető fényenergia-különbséget adtak. Innen közvetlenül vezetett az út a mesterséges fény szobron belüli felhasználásának kutatása felé. A fény segítségével a tényleges statikus tömeg dinamikus jelleget ölthet, elvesztheti plaszticitását, tükrözések és sugárzások hatására optikailag felbomolhat, mozgáskombinációk segítségével új tulajdonságokat vehet fel. A fény segítségével a „szoborhoz” szorosan hozzákapcsolódik

► Lux X (1959)

környezete, a szerkezet a virtuális térbe hatol. „Az elanyagtalánítás és meghatározhatatlanság nem semmisítik meg a mű konstruktív értékeit, hanem felszabadítják szerkezetét, feltárják annak rejtett gazdagságát...” – írta Schöffer.

Az idődinamizmus

Chronos sorozat

Az időépítéset célja, hogy a teret, a mozgást és a fényt szerkezeti elemeként egymáshoz illessze.

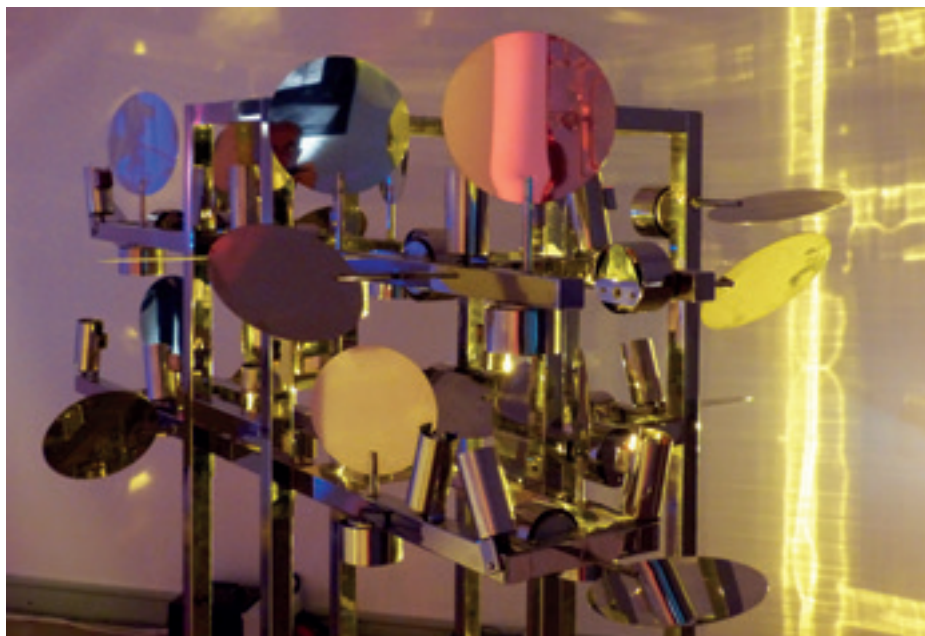
► Chronos 8 (1967)

Az idődinamikai műalkotás megvalósulásában a katalizátor szerepét a véletlen tölti be. Schöffernek

az a törekvése, hogy a mozgás által létrejött tér-idő összefüggéseket és a fény dinamizáló lehetőségét egyazon térdinamikus műben használja fel, eredményezte a Chronos-sorozatot, melynek hat darabja 1960 és 1962 között készült. E művek feladata volt a korábban kidolgozott dinamikai alapelvek összehangolása, hogy a különböző mozgási és optikai fázisok mind az időt emeljék ki, amely „szobron belüli idő”, és szembeállítsák az eseményeket más sűrűségben elosztó „kinti idővel”.

Mikroidók sorozat

A Mikroidók sorozat darabjainak varázsa azokban a hatásokban van, amelyekkel az emberi felfogóképesség küszöbén is soha nem látott vizuális összefüggésekre hívják fel a figyelmet. E tény mellett szinte semmitmondó, ha a fénynyalábokkal való manipuláció eszközeiről, a tükrözéseket és visszaverődéseket koncentráló homorú és domború tükrökről, fénymegszakító tárcsákról beszélünk.

► Chronos 10 (1969)

Environment

1954-től az environment játssza művészetében a főszerepet, egyrészt mint térbeli alap gondolat, másrészt mint kibernetikai kutatás. A külső világ különféle tényezői (nedvesség, szél, hang stb.) befolyással vannak a szobor működésére, annak vizuális hatására.

Építészet

Schöffer ugyan nem képzett építész, de az építészet már korán megjelenik művészetében. Mindenki számára nyitott, hálózatként működő, dinamikus, játékos, látványos, komplex és mobil építészet megvalósítására törekszik egész életében. Ezzel a céllal készülnek tervei házakról, múzeumokról, színházakról, szabadidő- és bevásárlóközpontokról, míg végül egy teljes urbanisztikai és építészeti tervet dolgoz ki, a „Kibernetikus város”-t.

Életútja

Tehetsége igen sokféle formában nyilvánult meg. Csatlakozott azokhoz a francia művészeti mozgalmakhoz, amelyek integrálták a vizuális művészetek különböző műfajait és a tudományos felfedezéseket is. Rendkívül aktív, sokoldalú és termékeny életének főbb mozzanatai:

Schöffer Miklós 1912-ben Kalocsán született. Jogi diplomát szerez Budapesten, majd 1931-ben beiratkozik a Magyar Képzőművészeti Főiskolára. 1936-ban Párizsban telepszik le, itt is folytatta képzőművészeti tanulmányait. Több kiállításon vesz részt festményeivel, szürrealista korszaka 1947-re datálódik, amikor megkapja a francia állampolgárságot. 1948: a térdinamika elméletének kidolgozása. Felhagy a festéssel, és szobrászattal kezd foglalkozni. Mély benyomást tesz rá Norbert Wiener: *Kibernetika és társadalom* című könyve¹. 1950-től kezdve számos kiállításon mutatja be szobrait. 1954:

► Színház terve

lenik első könyve a térdinamikáról, élete során még tíz könyvet ír. Kibernetikus szobrait táncosokra koreografált balettprodukciókban mutatják be. Elkészül első filmje, *Szobrok, Vetítések, Festmények* címmel, életében számos filmet készít, munkáiról is több filmet forgatnak.

1957-ben mutatják be a differenciált hőmérsékletű, fény-, szín- és hangzónájú *Láthatatlan válaszfalakkal ellátott házat*. Az év folyamán továbbfejleszti térdinamikai elméletét, és kidolgozza a fénydinamika alapelveit. 1961-ben a liège-i Kongresszusi Palota előtt felállítják az 52 méter magas, 66 forgó tükrrel és 120 elektronikusan vezérelt, színes fényzóróval ellátott térdinamikus, kibernetikus fénytornyot. A Kongresszusi Palota homlokzatán Henri Pousseur zenéjére, Jean Seaux verseivel fénydinamikai audiovizuális látványkreációt mutat be.

Kiállításokon vesz részt Párizsban, Londonban, New Yorkban, Amsterdamban, São Paulóban, Tel-Avivban, majd önálló kiállítása nyílik a brüsszeli Képzőművészeti Palotában. 1962: a Fényfal megalkotása. 1963-ban bemutatja az épülő Défense negyed számára tervezett 324 méteres párizsi kibernetikus fénytorony makettjét. Kísérleti fénydinamikus produkcióit több színház bemutatja.

1965: elkészül a Prizma, amelyet Párizsban, a Saint-Gobainnél mutat be. Megalapítja a GIAP (Group International d'Architecture Prospective) építészcsoporthot. Fénydinamikus látványbemutató a Hamburgi Operában G. C. Menotti *Segítség, segítség, a globolinkok!* című gyermekoperájának balettzenéjéhez.

1969–1971 között a párizsi képzőművészeti főiskola építészeti karán a *művészet és programozás* témakört tanítja.

1973: *Kyldex 1* címmel kísérleti, kibernetikus látványbemutatót tart a Hamburgi Operában. →

► Kisa fénydiódás Nap (1979)

a saint-cloud-i parkban felállítják az első kibernetikusan programozott, hanghatásokat keltő, 50 méter magas térdinamikus szobrát. Megje-

¹ A kibernetika egy komplex tudományos irányzat, amely a szabályozás, vezérlés, információfeldolgozás, -továbbítás általános törvényeit kutatja. A kibernetika szót (küber-nétész, gör., kormányos) 1946-ban Norbert Wiener alkotta.

► Lux XIV (1973)

→ A műből film is készül. 1975-ben kidolgozza a Varetra fénydobozokat. Több konferencián tart előadást, a Sorbonne-on a Francia Kibernetikai Társaság felkérésére.

1977-ben először tér haza szülővárosába, Kalocsára. Még ebben az évben áttetsző műanyag csövekből szöve megalkotja a MURLUX 1-et, azaz az első fénydinamikus szőnyeget, amit a lausanne-i textilművészeti biennálén mutat be. Elkészül a MÉTAP 1 fémszőnyeg. 1978: megépíti a Téléluminoscope 2 című művét, majd a Nap programozott fénydinamikus mobil alkotást. Létrehozza az Unitra szőnyeget.

1979: megszületnek a Delta-szobrok és a

Naptornyok. Zeneműveiből az első koncert Párizsban, a svéd művészeti központban. (A Hungaroton kiadásában Hommage à Bartók címmel jelennek meg zeneművei.) 1981: zenei kutatásokat végez az IRCAM Számítógépes Hangstruktúra Kutatások programjában.

1982: a Francia Szépművészeti Akadémia Szobrászati Tagozata tagjai közé választja. A Multipoláris billenőszobrok kidolgozása és a Hárompólusú prototípus elkészítése. Kalocsán felállítják a 24 méteres Chronos 8 kibernetikus fénytornyot. Kiállítása nyílik Budapesten, a Műcsarnokban.

1983: részt vesz az Opéra de la Bastille terpvályázaton Nagy Ágotával és magyar építészcsapatával. (A tervek nem valósultak meg).

Új partitúrátípust dolgoz ki, amely segítségé-

► Ain-i hid kibernetikus toronnyal, makett (1981)

► Naptornyok-makett, Los Angeles (1979)

vel megírja a Variációk 600-ra című zeneművét Marc Battier közreműködésével az IRCAN nagy számítógépre.

1985: megalkotja a Percussonor és Soleol-szobrokat, elkészül a Helioccephalochronos szobrok terveivel. Jobb karja megbénul.

1986-ban – betegsége folytán – balkezes grafikai technikákkal kísérletezik, így születik meg a Koreografikák sorozat. Macintosh számítógéppel új, bal kézre tervezett grafikai kutatások eredményeként létrejön a Számítógépfikák sorozat. 1990-ben kollázsok felhasználásával Kollázsgrafikák, majd Számítógépkollázsok címmel újabb grafikai tervek, kollázsok.

Nicolas Schöffer 1992. január 8-án, montmartre-i műtermében nyolcvan éves korában hunyt el.

-SZJI-

VARI*RITE

chromasound

Vari-Lite magyarországi kereskedelem és szerviz
bővebb információ: info@chromasound.hu